

УДК 37.013. 42:06.011:061. 213

ЖИТТЄТВОРЧИСТЬ ЯК САМО АКТУАЛІЗАЦІЯ І САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНО-ЗНАЧУЩОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЯЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Романовська Л.І.

У даній статті розглядається проблема впливу соціально значущої діяльності дитячих громадських об'єднань на процес життєтворчості зазначеної категорії дітей і підлітків. Особлива увага приділена аналізу життєтворчості як процесу само актуалізації і самовиховання членів зазначених об'єднань. З метою вирішення даної проблеми нами запропоновано психолого-акмеологічний підхід, у якості теоретико-методологічної основи використано теорію діяльнісного опосередкування між-особистісних відносин.

Ключові слова: дитяче громадське об'єднання, самоактуалізація і самовдосконалення.

Досліджуючи діяльність сучасних дитячих громадських об'єднань у контексті наукових досягнень соціальної педагогіки, ми дійшли висновку, що до провідних її понять слід ввести і категорію «життєтворчість». За визначенням наукових джерел, «життєтворчість – це особлива й вища форма прояву творчої

природи людини. Це духовно-практична діяльність особистості, спрямована на творче проектування та здійснення її життєвого проекту» [6, с.158].

Однією із найважливіших передумов підготовки підлітків до життя є їх успішна соціалізація, невід'ємною складовою якої має стати їхня життєтворчість. Вважаємо, що перебування підлітків у дитячих громадських організаціях – одна із форм творення власного життя.

Незважаючи на певну специфіку (пластування, гайдинг, скаутинг, використання елементів козацької педагогіки і атрибутики), дитячі громадські організації можна охарактеризувати як самодіяльні об'єднання дітей, підлітків і молодих людей, створені з метою виховання дітей і підлітків та особистісного самовиховання молодих людей. Останні, власне і є керівним активом даних структур.

У сучасній психолого-педагогічній вітчизняній і зарубіжній лі-

тературі розроблено значну кількість концепцій формування особистості у дитячому віці, описано механізми і рушійні сили цього процесу. Проблема дослідження розвитку підлітка має яскраво виражений міждисциплінарний характер (психологія, педагогіка, соціологія та ін.). Це, відповідно, вимагає виявлення в процесі дослідження впливу участі підлітка в роботі дитячої громадської організації на процес формування особистості. Вважаємо, що у якості міждисциплінарного комплексного підходу для дослідження зазначених об'єднань можна запропонувати *психолого-акмеологічний підхід*. Зазначений підхід базується на тому, що акмеологія виступає міждисциплінарною парадигмою, тобто такою системою доказових знань, яка на відносно тривалому етапі розвитку визначає постановку і розв'язання відповідних наукових і практичних проблем. З цієї точки зору процес виховання у дитячій громадській організації є процесом передачі керівним активом об'єднання своїх знань, життєвого досвіду, ціннісних орієнтацій, моральних переконань своїм молодшим товаришам по спілці, а також організація колективних творчих справ виховуючого характеру.

Під колективними творчими справами ми розуміємо *виховуючий комплекс*, який складається з різноманітних акцій і заходів соціально значущого і суспільно корисного характеру, а також міжособистісних взаємодій як механізму їхньої реалізації, міжособистісних відносин, психологічних впливів і спілкування.

У процесі дослідження ми дійшли висновку, що в основі підходів до розв'язання накреслених завдань повинна лежати теорія розвитку особистості. Відповідно, процес розвитку і формування особистості підлітка ми розглядаємо як результат взаємодії зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку особистості.

Взаємодії як форми впливу майже тотожні з відносинами. Останні ж визначаються як «стосунки, зв'язки, взаємини між ким-небудь» [2, с.175]. Взаємодія являє собою двохсторонній процес, в якому у рівній мірі зацікавлені обидва суб'єкта взаємодії. Щоб даний процес мав простір для розгортання, повинні бути соціально-педагогічні підстави для зазначеної взаємодії. Мова йде про мотиви, цілі спільної діяльності, її зміст, форми і відповідно результати. Для прикладу, взаємодія школи і позашкільного соціального середовища має чітко виражену ціль – сприяння особистісному розвитку дитини, створення оптимальних умов для її позитивної соціалізації, гуманізація середовища її існування та життєдіяльності. Взаємодія школи і позашкільного соціального середовища – це завжди взаємозбагачення один одного, фактор розвитку двох взаємодіючих суб'єктів.

Нашу увагу привертає введене у науковий обіг поняття «виховуючі відносини» (термін А.Бойка). «Це творча, морально-естетична взаємодія суб'єктів педагогічного процесу, спрямована на досягнення мети виховання, зумовлена соціально і психологічно всією системою суспільних відносин, загальнолюдських і національних цінностей, і яка відповідає певному етапу розвитку суспільства» [1, с.25].

Аналізуючи соціально-педагогічну діяльність соціальних педагогів, які працюють з сучасними дитячими громадськими об'єднаннями, ми дійшли висновку, що в своєму пошуку найважливіших параметрів, від яких власне і залежить ефективність всієї їхньої діяльності, необхідно звернутися до теорії діяльнісного опосередкування міжособистісних відносин. Остання ж визначає дещо іншу, відмінну від традиційних, ієрархізацію перемінних з точки зору їхнього впливу на ефективність процесу життєтворчості у дитячо-юнацькій спілці. На нашу думку, у якості основних або логічно незалежних перемінних, тобто таких, що спроможні здійснювати найбільший вплив на успішність всієї діяльності дитячої організації і які в змозі радикально змінити вплив інших чинників, необхідно розглядати не структурно-формальні, а соціально-психологічні характеристики дитячого формування, зокрема, в першу чергу ті, які визначають рівень його соціально-психологічного розвитку як соціально-педагогічної системи.

Відповідність дитячого громадського об'єднання поняттю «соціально-педагогічна система» полягає в тому, що воно може успішно здійснювати процес соціалізації членів об'єднання виходячи із своїх соціально-психологічних, інтелектуальних і структурно-організаційних можливостей. Отже, ми розглядаємо дитячо-

юнацьку спілку не тільки як соціально організоване мікро середовище, але й як специфічний центр, що продукує соціалізаційні впливи на членів спілки. У цьому, власне, і полягає теоретичний і практичний смисл визначення нами дитячого громадського об'єднання як соціально-педагогічної системи, з відповідною опорою при цьому на стратометричну концепцію колективу (зокрема, стратометричних принципів структурування відносин у колективі).

На перше (визначальне) місце в ієрархії міжособистісних відносин у дитячо-юнацькій спілці в цьому випадку висуваються параметри глибинного, першого шару інтрагрупової активності. Ці параметри започатковують умови успішної діяльності дитячо-юнацької спілки і виступають як передумова формування у ній відносин другого шару інтрагрупової активності, опосередкованих змістом діяльності. До них, зокрема, відносяться мотиваційні процеси, які пов'язують зміст внутрішньоспілкової діяльності з мотиваційною сферою кожного члена спілки.

Наступними за значущістю є достатньо вивчені відносини другого шару інтрагрупової активності, зокрема такі, як ціннісно-орієнтаційна єдність, колективістське (внутрішньоспілкове) самовизначення, дієва групова (дитячо-юнацької спілки) емоційна ідентифікація, референтність тощо. У сукупності з характеристиками першого шару, на нашу думку, вони і складають головні чинники ефективності діяльності дитячих громадських об'єднань, потенційний вплив яких на успішність зазначеної діяльності (як виявлено в ході проведеного дослідження) значно сильніший, ніж це трактується у соціально-психологічних дослідженнях стосовно організованих груп.

Що ж стосується відносин третього, поверхового шару, то вони включені до перерахунку властивостей проміжного характеру, тому їх можна розглядати як перемінні, вплив яких на успішність процесу виховання у дитячо-юнацькій спілці залежить від міри розвинутої феноменів першого і другого шарів, тобто може бути істотно відмінним залежно від того, як представлені і якою мірою розвинуті у дитячо-підлітковій спільноті відносини глибинних страт інтрагрупової активності. Вплив емоційно-безпосередніх відносин, що входять до третього шару, на ефективність діяльності дитячого громадського об'єднання необхідно розглядати як подвійно опосередкований: *по-перше*, розвиненістю основоположних структур об'єднання, *по-друге*, сформованістю відносин, що складають третій шар інтрагрупової активності. Те саме, в принципі, стосується і структурно-формальних характеристик дитячо-юнацької спілки, зокрема, таких як: *її величина, композиція, канали комунікацій, тип соціально-педагогічного завдання* тощо. Не заперечуючи їхнього впливу на успішність роботи дитячо-юнацької спілки, ми, в результаті аналізу проведеного дослідження, дійшли висновку, що він зменшується по мірі підвищення рівня соціально-психологічного розвитку дитячої організації і формування в ній колективістських відносин.

Життєтворчість як процес само актуалізації і самовдосконалення членів дитячих громадських об'єднань базується на діяльності і є її похідною. Таким чином, життєтворчість у зазначеному контексті постає як *комплекс функціонуючих соціально-виховних взаємодій, відносин і впливів взаємообумовлених і детермінованих формами і змістом життєдіяльності і спілкування членів дитячих організацій*. Проте не всяка життєдіяльність і спілкування є базовою основою життєтворчості зазначеної категорії дітей та підлітків, а лише ті її види, де відбуваються соціально-виховні взаємодії, внаслідок яких, на нашу думку, виникають відповідні виховні відносини і реалізуються соціально-педагогічні впливи. Кінцевою ланкою вказаного ланцюжка і є процес самоактуалізації і самовдосконалення членів дитячих спілок.

Взаємодії керівного активу дитячого громадського об'єднання з «рядовими» членами, а також їх між собою, з навколишнім оточенням і становлять, на нашу думку, механізм самоактуалізації і самовдосконалення членів дитячої організації.

Складаючись із виховних взаємодій, формуючись як їх синтез, процес життєтворчості членів дитячої спілки набуває нової, якісно відмінної сутності; він вбирає в себе, трансформує, сплавляє в єдине ціле всі виховні взаємодії. Кожен член дитячого формування в процесі внутрішньоспілкових взаємодій перебуває певний час у цій специфічній системі соціально-педагогічних впливів.

При цьому конкретна особистість у спільній діяльності з іншими членами дитячого громадського об'єднання набуває, залежно від її змісту і організації, від тих відносин, що при цьому виникають, різних рис, якостей і властивостей.

У процесі зазначених взаємодій і відносин чиниться вплив або інтеріоризація результатів взаємодій і відносин зовнішнього і внутрішнього характеру. Соціально-виховні впливи розрізняються насамперед за своїми суб'єктами і об'єктами. У ролі об'єкту соціально-педагогічного впливу можуть бути як окремі члени дитячих спілок, так і неспілкova категорія дітей та підлітків.

Суб'єктом соціалізуючого і виховного впливу можна вважати як дитяче громадське об'єднання в цілому, так і окремих його членів, інших людей тощо. Отже, суб'єкт соціально-педагогічних впливів може мати як внутрішню основу, так і зовнішню. У його ролі може бути і власний духовний світ підлітка, який в комплексі із зовнішніми впливами знаходить своє відображення в процесах самореалізації і самовдосконалення.

Зі складністю, до певної міри стихійністю функціонування колективу дитячої спілки пов'язана й така особливість процесу життєтворчості, яка полягає в опосередкуванні кожного виховного впливу в ньому іншими впливами. Причому вони досить часто виявляються не скоординованими, несуть в собі вплив різноманітних дій виховуючого характеру, інколи суперечливі за своєю педагогічною спрямованістю, а, відповідно, здійснюють свій специфічний вплив на процес самоактуалізації і самовдосконалення членів дитячих формувань. Саме тому ми розглядаємо життєтворчість зазначеної категорії дітей і підлітків не просто як сукупність певних дій виховного характеру, а як певні комбінації, в яких координується і коригується взаємодія різних впливів, їх трансформація в логічно завершену соціально-педагогічну систему.

Життєтворчість як процес самоактуалізації і самовдосконалення особистості члена дитячого громадського об'єднання, на нашу думку, має форму і зміст. Під останнім ми розуміємо елементи культури і духовності нації, соціальний досвід попередніх поколінь, які: а) акумулюються в колективі дитячої спілки як в суб'єкті соціалізуючого і виховного впливу на дітей та підлітків; б) засвоюються членами дитячих організацій в процесі їхнього функціонування; в) трансформуються в соціально важливі знання, вміння і навички членів дитячих громадських об'єднань. Таким чином, зміст життєтворчості члена дитячої спілки полягає в засвоєнні соціально важливих знань, умінь і навичок, у формуванні соціально активної особистості з позитивно спрямованими суспільними установками. Створення для цього відповідних умов і є найважливішим завданням соціально-педагогічної підтримки дитячого руху як для державних інституцій, так і для науково-педагогічної громадськості. Важливо підкреслити і те, що в процесі функціонування дитячих громадських об'єднань, по суті, відбувається ліквідація звичних форм педагогічного насильства старшого покоління над дітьми і підлітками, запускається пригнічений школою і батьками механізм самоактуалізації і самовдосконалення, що дає простір небаченому розвитку ініціативності, творчих здібностей і рис характеру дітей та підлітків. У зв'язку з цим постає гостра потреба як фундаментальних досліджень у галузі соціально-педагогічних можливостей дитячих громадських об'єднань, так і організації серйозної роботи з активом дитячих спілок в плані підвищення ефективності їхньої діяльності. Необхідно домогтись того, щоб актив не просто спрямовував членів

дитячих спілок на ті чи інші акції чи заходи, а скеровував їхню енергію на соціально значущі дії у відповідно розробленій педагогічній послідовності.

Дитячі спілки як громадські об'єднання однієї вікової групи перебувають під впливом певної (вікової) субкультури в усіх її проявах. Але в міру організаційного та соціально-педагогічного оформлення дитячих організацій простежується розширення соціального простору контактів членів дитячих громадських об'єднань, включення у взаємодію представників старшого покоління, що і призводить до переходу того чи іншого дитячого формування в принципово нову якість життєтворення.

Вважаємо, що важливу роль у життєтворенні як процесі самоактуалізації і самовдосконалення членів дитячих громадських об'єднань відіграє громадська думка, що визначається як «спільне судження людей, що виникає в процесі їхньої діяльності і спілкування та виражає їх ставлення до різних явищ, проблем, тенденцій навколишньої дійсності, які мають спільний інтерес» [7, с.912].

У повсякденному житті дитячої спілки колективна громадська думка її членів – постійно діючий соціально-педагогічний чинник, важливий інструмент життєтворчості. Вона стимулює процес саморозвитку членів спілки, у значній мірі визначає характер її функціонування й впливу на особистість.

У чому ж полягає педагогічний ефект впливу громадської думки колективу дитячого громадського об'єднання на особистість? Як відбувається цей процес?

Ми вважаємо, що вплив громадської думки на особистість – це особливий педагогічний процес, який складається з ряду усвідомлених і неусвідомлених впливів. Він не обмежується наслідками свавлення або засудження. Це значно глибша дія, яка полягає в засвоєнні особистістю соціального досвіду, духовних цінностей, норм у процесі її активної діяльності в дитячій спілці.

У структурі особистості практично немає таких компонентів, які б не відчували прямого або опосередкованого впливу громадської думки. Вона має можливість впливати на свідомість дитини (підлітка) (погляди, світоглядні уявлення, моральні переконання), на її емоційну сферу, потреби, інтереси, установки, на її вольову сферу. Внаслідок цього громадська думка здатна здійснювати дійовий вплив на визначальну характеристику особистості – її спрямованість, яка проявляється в певній життєвій позиції, у рішеннях і діях.

Значною бачиться роль громадської думки і в розвитку свідомості членів дитячих громадських об'єднань. Адже вона безпосередньо звертається до їх світоглядної позиції, дає оцінку конкретних вчинків членів дитячих спілок і, таким чином, сприяє формуванню певних світоглядних і моральних переконань, допомагає дітям і підліткам краще осмислювати свій моральний досвід. Думка колективу дитячого громадського об'єднання охоплює широке коло питань, що цікавлять його членів. Предметом зіткнення думок нерідко стають ідеали, ціннісні орієнтації, світоглядні положення. Висловлювання товаришів, позиція старших – керівників організації активізують життєтворчість як процес самоактуалізації і самовдосконалення особистості члена дитячої спілки.

Таким чином, є всі підстави вважати за необхідне посилити як всебічну підтримку дитячих громадських об'єднань, так і активізувати дослідження їхньої соціально значущої діяльності як важливого чинника життєтворчості даної категорії дітей і підлітків.

Література

1. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації / Алла Микитівна Бойко. – К.: ІЗМН, 1999. – 85 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпін: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Волохов А.В. Теория и методика социализации личности ребёнка в детских общественных организациях: дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 «Теория, методика и организация. социально-культурной деятельности» / Алексей Васильевич Волохов. – Ярославль, 1999. – 512 с.
4. Гарифуллина Р.С. Нравственное воспитание подростков в детских творческих объединениях: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Резеда Саитовна Гарифуллина. – Казань, 2003. – 251 с.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – М.: Наука, 1975. – 73 с.
6. Психологія і педагогіка життєтворчості: Навч.-метод. посіб. / Ред. рада: В.М.Доній та ін. – К., 1996. – С.58
7. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М.Прохоров. – М.: Сов. Энциклопедия, 1988. – 1600 с.

Романовская Л.И.

Жизненное творчество как самоактуализация и самовоспитание личности в процессе социально значительной деятельности детских общественных объединений

В этой статье рассматривается проблема влияния социально значительной деятельности детских общественных объединений на процесс жизненного творчества данной категории детей и подростков. Особенное внимание уделено жизненному творчеству как процессу самоактуализации и самовоспитания членов этих объединений. С целью решения этой проблемы нами использован психолого-акмеологический подход, в качестве теоретико-методологической основы использовано теорию деятельного опосредования межличностных отношений.

Ключевые слова: детские общественные объединения, самоактуализация, самовоспитание.

Romanovska L.I.

Creativity as self-actualization and self-improvement of personality in the process of socially important activity of children public organizations

This article considers the influence of socially important activity of children public organizations on the creativity process. Special attention is paid to the creativity process as self-actualization and self-education of members. The author proposed psychological archeological way to solve the particular problem, and the theory of intercessional relationship is used as the theoretical methodological background.

Key words: children public organizations, self-actualization, self-improvement.